

УДК 351.95

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.2.23>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Дрок І.С.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
т.в.о. завідувача навчально-наукової лабораторії
з дослідження проблем превентивної діяльності
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Дрок І.С. Актуальні питання цивільного партнерства в умовах дії воєнного стану в Україні.

У науковій статті визначені актуальні питання цивільного партнерства в умовах дії воєнного стану в Україні та запропоновані шляхи їх вирішення. На підставі аналізу статичних даних, думок науковців, норм чинного законодавства та іншої публічної інформації аргументована актуальність визначеного питання.

В роботі акцентована увага на тому, що в умовах воєнного стану нерівність прав між гетеросексуальними та ЛГБТ+ парами виражена сильніше, ніж у мирний час. Підкреслено, що під час дії воєнного стану, крім загальних прав та обов'язків подружжя як сім'ї за сімейним законодавством, один із подружжя отримує право на соціальних захист у випадку проходження військової служби іншим.

Відсутність інституту цивільного партнерства визначена як форма дискримінації **за ознакою сексуальної орієнтації, нетипової соціальної статі особи, тощо**. Шлюб, або цивільне партнерство, або реєстроване партнерство визначені як юридична дія, яка тягне за собою юридичні наслідки – взаємні права та обов'язки.

З'ясовано, що реалізація прав незареєстрованими партнерами військовослужбовців відбувається шляхом застосування альтернативних методів. Наголошено, що саме договір цивільного партнерства може бути підставою для реалізації прав партнерами, один з яких проходить військову службу.

На підставі дослідження нормативно-правової основи у сфері цивільного партнерства з'ясовано, що запровадження інституту цивільного партнерства не вперше стало предметом законотворчої діяльності в Україні, однак не знайшло своєї реалізації в конкретному Законі України дотепер. Підтримана громадська позиція щодо необхідності прийняття Закону України «Про інститут реєстрованих партнерств», зважаючи на прецеденти дискримінації прав військовослужбовців та членів їх сімей, які відносяться до ЛГБТ+ спільноти і не тільки.

Зроблено висновок про те, що запровадження інституту цивільного партнерства в українському законодавстві – це крок до людиноцентристської моделі формування державності, до реалізації світових стандартів дотримання прав людини в Україні.

Ключові слова: сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, права і свободи, недискримінація, забезпечення прав, правове регулювання, цивільне партнерство, воєнний стан.

Drok I.S. Actual questions of civil partnership in the conditions of martial law in Ukraine.

The scientific article identifies topical issues of civil partnership in the conditions of martial law in Ukraine and suggests ways to solve them. Based on the analysis of static data, the opinions of scientists, the norms of current legislation and other public information, the relevance of the given question is argued.

The work focuses on the fact that in the conditions of martial law, the inequality of rights between heterosexual and LGBT+ couples is more pronounced than in peacetime. It is emphasized that during martial law, in addition to the general rights and obligations of spouses as a family under family law, one of the spouses receives the right to social protection in case of military service of the other spouse.

The absence of the institution of civil partnership is defined as a form of discrimination based on sexual orientation, atypical social gender of a person, etc. Marriage, or civil partnership, or registered partnership is defined as a legal act that entails legal consequences – mutual rights and obligations.

It was found that the exercise of rights by unregistered partners of military personnel takes place through the use of alternative methods. It is emphasized that the contract of civil partnership can be the basis for exercising the rights of partners, one of whom is doing military service.

Based on the research of the legal framework in the field of civil partnership, it was found that the introduction of the institution of civil partnership was not the first time that it became the subject of law-making activity in Ukraine, but it has not found its implementation in a specific Law of Ukraine until now. The public position on the need to adopt the Law of Ukraine «On the Institute of Registered Partnerships» is supported, given the precedents of discrimination against the rights of military personnel and their family members, who belong to the LGBT+ community and beyond.

It was concluded that the introduction of the institution of civil partnership in Ukrainian legislation is a step towards a people-centered model of statehood formation, towards the implementation of world standards of human rights compliance in Ukraine.

Key words: sexual orientation, gender identity, rights and freedoms, non-discrimination, ensuring rights, legal regulation, civil partnership, martial law.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану нерівність прав між гетеросексуальними та ЛГБТ+ парами виражена сильніше, ніж у мирний час. Під час дії воєнного стану, крім загальних прав та обов'язків подружжя як сім'ї за сімейним законодавством, один із подружжя отримує право на соціальних захист у випадку проходження військової служби іншим. Зокрема, держава забезпечує належне грошове забезпечення, пільги, одноразову грошову допомогу, медичне обслуговування та інше соціальне забезпечення для всіх військовослужбовців (навіть колишніх) та членів їх сімей.

Петиція за реєстровані партнерства для одностатевих і різностатевих пар на підтримку законопроекту № 9103 «Про інститут реєстрованих партнерств» [1] на сайті Офіційного інтернет-представництва Президента України з березня по травень 2024 року набрала необхідну кількість голосів [2], проте документ дотепер не прийнятий Верховною Радою України. Громадська підтримка законопроекту підтверджує актуальність обраної тематики для України особливо у надзвичайних умовах її існування.

Стан дослідження проблеми. Неодноразово питання легалізації цивільних партнерств в Україні ставали предметом дослідження вітчизняних науковців. Зокрема, Ревуцька І. досліджувала поняття та особливості інституту реєстрованого партнерства в Україні і державах-членах ЄС [3]. Савченко В. розглядав інститут реєстрованого партнерства як спосіб розширення можливостей учасників цивільних правовідносин [5].

Гансецька В. у своїй науковій статті визначила перспективи запровадження договору про цивільне партнерство в законодавство України [4]. Маньгора Т. також робила спробу вивчити стан законодавчого закріплення та перспективи розвитку шлюбно-сімейних відносини в Україні [6]. Група вчених (Дворник В., Опацький Р., Девяткіна Н., Ковальов С.) на підставі ретроспективного огляду інституту шлюбу визначали перспективи його розвитку, акцентувавши на необхідності розширення погляду на його зміст та форму.

Водночас не було достатньо приділено увагу в науковій спільноті питанням цивільного партнерства в умовах дії воєнного стану в Україні, що є актуальним для української громади. Станом на 01.02.2024 за результатами публічних досліджень 72% респондентів підтримують думку про рівність прав ЛГБТ+ людей та інших громадян України. 73% опитаних вважають, що ЛГБТ+ люди мають бути захищені від дискримінації [8]. Тому **мета** написання наукової статті – визначити актуальні питання цивільного партнерства в умовах дії воєнного стану в Україні та запропонувати шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Згідно досліджень, проведених громадською організацією «Військові ЛГБТК+», від 2% до 4% військовослужбовців відносяться до ЛГБТ+ спільноти, а 54 частини військових підрозділів підтвердили присутність у їх лавах представників цієї спільноти [8]. Відповідно, можемо зробити висновок про те, що ЛГБТ+ люди служать в армії нарівні з гетеросексуальними людьми, однак реалізація ними своїх прав, як військових, відбувається не в повному обсязі. В основному це пов'язано з тим, що українське законодавство не визнає одностатеві пари, які живуть разом, сім'єю, що створює юридичні проблеми. Зокрема, на нормативному рівня такі особи не набувають взаємних прав та обов'язків, а також прав і гарантій, наданих державою подружжю.

Не можемо погодитися з думкою групи вчених (Дворник В., Опацький Р., Девяткіна Н., Ковальов С.), які спочатку відзначають про те, що шлюб являє собою складну юридичну конструкцію, а потім роблять висновок про те, що мета шлюбі в сучасній Україні – задоволення власних духовних, культурних та емоційних інтересів. Ми підтримуємо першу тезу авторів, адже шлюб, або цивільне партнерство, або реєстроване партнерство – це юридична дія, яка тягне за собою юридичні наслідки – взаємні права та обов'язки [7].

У даній роботі увага буде акцентована саме на проблемах реалізації прав і гарантій ЛГБТ+ людей, які є громадянами України і проходять службу в Збройних Силах України та інших військових формуваннях.

В умовах воєнного стану нерівність у правах між гетеросексуальними парами і ЛГБТ-парами стала ще відчутнішою порівняно з мирним часом. А все тому, що під час війни, крім загальних прав і обов'язків, прописаних сімейним законодавством для подружжя як однієї сім'ї, останні ще наділяються особливим соціальним захистом, якщо хтось із подружжя служить у війську.

Громадська організація наголошує на порушенні таких прав ЛГБТ+ людей, які проходять службу у військових формуваннях в Україні, через неможливість офіційного оформлення партнерських відносин: нездатність приймати рішення за свого партнера в ситуаціях, що загрожують життю та здоров'ю, неможливість перебувати разом з партнером в реанімаційному відділенні; виконувати «заповіт» партнера, що помирає, і розпоряджатися тілом після смерті; непрацездатний партнер позбавлений прав на утримання та догляд з боку працездатного партнера; неможливість взяти лікарняний, щоб доглядати хворого партнера; нездатність бути опікуном недієздатного партнера (ст. 63 ЦК України); неможливість отримати спільне медичне страхування; спільне володіння майном неможливе; через неможливість успадкувати майно за законом відсутнє право отримати відповідні податкові пільги (спадщина за заповітом – 5% податку, спадщина за законом – 0% податку); неможливість бути похованим із партнером у сімейній могилі; неможливість отримати пільговий кредит, як сім'ї; неможливість отримати державну підтримку після смерті партнера [8].

Основним нормативно-правовим актом, що регулює соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей, є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» [9]. Закон гарантує дотримання прав військовослужбовців та членів їх сімей, однак питання виникають з дотриманням таких прав для осіб, які фактично проживають окремо, однак не уклали з тих чи інших причин шлюб (одностатеві пари не можуть укласти шлюб згідно чинного законодавства України; чоловік та жінка, хоча і проживають разом, можуть, проте з особистих причин не бажають укласти шлюб; інші випадки ведення домогосподарства представниками ЛГБТ+ спільноти).

Названий закон надає членами родини військовослужбовця право на отримання грошового забезпечення за різних обставин (смерть, полон, тощо); право на пільгове медичне обслуговування, оплату житлово-комунальних послуг, покращення житлових умов тощо; право подати заяву про його/її розшук, отримати правдиві відомості про місцеперебування такої особи, обставини її загибелі (смерті), місце поховання (якщо воно відоме) тощо, право супроводжувати військовослужбовця під час проходження медичного лікування за кордоном; та інші права [9].

Реалізація вказаних прав сьогодні відбувається шляхом застосування альтернативних методів (фіктивний шлюб з іншою людиною, укладання заповіту, договору про спільне проживання, реалізація прав через інших близьких родичів (матір, батько, сестра, брат, тощо). Однак так постійно не може тривати, адже фактично відбувається дискримінація осіб за ознакою сексуальної орієнтації, нетипової соціальної статі особи, тощо.

Вирішення окресленого передбачається в межах євроінтеграційного процесу. Зокрема, Національною стратегією у сфері прав людини, прийнятою у 2015 році, передбачалося до 2020 року врегулювати питання, пов'язані з легалізацією цивільного партнерства [10], однак заплановані заходи не були реалізовані. У 2021 році аналогічним документом було продубльовано ініціативу запровадження інституту цивільного партнерства. Законопроект «Про інститут реєстрованих партнерств» [1] розроблений на виконання цієї стратегії, однак дотепер не був прийнятий Верховною Радою України. Починаючи з 24 лютого 2022 року, питання захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей набуло нової актуальності, враховуючи постійну загрозу життю та здоров'ю населення внаслідок бойових дій.

Маньгора Т. визначає, що законодавство не передбачає достатніх гарантій для нетрадиційних шлюбно-сімейних відносин. Авторка наголошує, що у випадку надзвичайних ситуацій вони не

можуть довести факт родинних стосунків, що зменшує перелік їх прав та можливостей у порівнянні з такими ж гетеросексуальними парами [6]. Савченко В. робить висновок, що прийняття в Україні актуального гендерно нейтрального законодавства має розширити способи реалізації свободи волі учасниками цивільних правовідносин та скасувати дискримінаційні норми, які обмежують права людей, через їх не бажання оформлювати шлюб, одностатеві стосунки або самоідентифікацію поза межами гендерів «чоловік» та «жінка». Дослідник висловлює думку, що неможливість двох людей створити сім'ю через їх стать або небажання отримувати свідцтво про шлюб, слід вважати штучним обмеженням прав людини [5].

Підтримуємо думку Гансецької В., яка стверджує, що ефективним засобом спрощення реалізації прав партнерів, які проживають одним домогосподарством, буде укладення договору цивільного (реєстрованого) партнерства, не звертаючись до суду для доведення факту спільного проживання [4]. Такі договори мають врегулювати як майнові відносини, так і особисті немайнові відносини; є свідченням наявності таких відносин між партнерами [4]. Зокрема, такий вид договору може бути підставою для реалізації прав партнерами, один з яких проходить військову службу.

На актуальності запровадження інституту реєстрованих партнерств наголошує і Маньгора Т. Авторка у своєму дослідженні робить висновок про те, що існує підвищений ризик небезпеки для життя і здоров'я осіб, що перебувають у зонах бойових дій, а зазначений інститут може забезпечити вирішення усіх спірних питань, таких як спадок особами першої черги; прийняття рішень щодо поховання, отримання компенсації у випадку смерті військового партнера/партнерки та деяких інших [6]. Ми підтримуємо позиції авторів та акцентуємо увагу на тому, що дотримання прав людини є ознакою демократичної держави.

Висновки. Більш гостро постають перед державними органами питання дотримання прав людини під час дії воєнного стану в Україні. Права військовослужбовців та членів їх родин не завжди можуть бути реалізовані через застаріле юридичне розуміння понять «сім'я», «родичі», тощо. Запровадження інституту цивільного партнерства в українському законодавстві – крок до людиноцентристської моделі формування державності, до реалізації світових стандартів дотримання прав людини в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про інститут реєстрованих партнерств: проект Закону України № 9103 від 13.03.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497> (дата звернення 08.04.2024).
2. Петиція за реєстровані партнерства для одностатевих і різностатевих пар, на підтримку законопроекту № 9103 «Про інститут реєстрованих партнерств» № 22/185864-еп. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/185864> (дата звернення 08.04.2024).
3. Булеца С.Б., Ревуцька І.Е. Інститут зареєстрованого партнерства та фактичні шлюбні відносини в Україні і членах-країнах ЄС: поняття та особливості. MODERN RESEARCHES: PROGRESS OF THE LEGISLATION OF UKRAINE AND EXPERIENCE OF THE EUROPEAN UNION Collective monograph Part 1. p. 480–512. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/60482>.
4. Гансецька В. В. Перспективи запровадження договору про цивільне (реєстроване) партнерство в українське законодавство. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2023. № 66. С. 70–73. <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2023.66.15>.
5. Savchenko V. O. Review of the Institute of Registered Partnerships as a way of expanding the opportunities of participants in civil legal relations. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. № 1. С. 49–55. <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.1.9/>
6. Маньгора Т.В., Швець Л.В. Шлюбно-сімейні відносини в Україні: стан законодавчого закріплення та перспективи розвитку. *Інформація і право*. 2023. № 3 (46). С. 244–253. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.3\(46\).287262](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.3(46).287262).
7. Дворник В., Опацький Р., Н.Девяткіна, Ковальов С. Шлюб: ретроспективний огляд та перспективи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 159–164. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-1-159-164>.
8. Громадська організація «Військові ЛГБТІК+». URL: <https://www.instagram.com/lgbtqimilitary/>.

9. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення 08.04.2024).
10. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25.08.2015 № 501/2015 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015#Text> (дата звернення 08.04.2024).
11. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#n13> (дата звернення 08.04.2024).